کۆمەڵەی گەلان.. حەلیمە عزیز حسەن

باسی کۆمەڵەی گەلان وچۆنیەتی پێکهاتنی ومەبەست و ئامانجەکانی باسێکی زۆر دوورودرێژە ولەم باسەدا بەکورتی ئاماژە بەچەند سەرچاوەیەک دەکەین کەباسی مافی میللەتانیان کردووە بەپێی بڕیارەکانی (عصبة الأمم)کەباسی کوردیشی دەبوایە بگرتایتەوە ،دکتۆر عیسمەت شەریف وانلی لەسەرچاوە (١١٠)دا،لەوباسەی دەربارەی چواردە مادەکەی (ولسن)ی سەرۆککۆماری ئەمریکادا دەربارەی (کۆمەڵەی گەلان)وتویەتی:

((ولسنی سەرۆک کۆماری ئەمریکا پیاوێکی حقوقی بوو،یەکێک بوو لەوانەی بەشداری کردبوو لەداڕشتنی ڕێکخراوی کۆمەڵی گەلاندا و ولسن سێ نمونەی هێناوەتەوە بەجێبەجێکردنی ، باسی (نەتەوەکان ومافی چارەنوسی گەلان کەلەبەشی پێنجەمدا لەباسی ئینتیداب _چاودێریکردن)دا باسی سێ وڵاتی غەیری تورکی کردووە وسەربەخۆییان بدرێتێ پاش ئەوەی بەماوەیەکی کەم لەژێر چاودێری کۆمەڵی گەلاندا دەبن کە ئەوسێ وڵاتە بریتین لە؛

١-ئەرمەنیا،٢-کوردستان،٣-ئارابیا -کەمەبەست لەوڵاتە عەرەبەکانە)کە وتوویەتی؛ئەمانەی سێیەم بریتین لەجزیرەی عەرەب، سوریا،فەلەستین،لوبنان،ئەردەن، عێراقی عرەبی کە بەئاشکرا وتویەتی عێڕاقی عەرەبی دیارە مەبەست لەی ناوچە عەرەبنشینەکانی عێڕاق بووە)).

دکتۆر عیسمەت شەریف لەباسەکەیدا لەسەری دەڕوا ودەڵێت :ولسن لەونەخشە وپڕۆژەیەی بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەی گەلان ئامادەکردبوو ،بۆ کوردیش هەمان شتی باسکردبوو کەبریتی بوو لەدانانان بە(سەربەخۆیی نیشتیمانیدا)، بەڵام لەبەرئەوەی بەشی ڕۆژهەڵاتی کوردستان(مەبەستی کورداتانی ئێرانە) بەشێک نەبووە لەدەوڵەتی عوسمانی بۆیە لەپڕۆژەکەی ولسندا باسنەکراوە،دکتۆر عیسمەت شەریف لەکۆتایی ئەوباسەیدا وتویەتی (لەدوای شەڕی دوهەمی جیهانی کە (نەتەوە یەکگرتوەکان)جێگەی (عصبة الأمم)ی گرتەوە، لەمادەی دوویدا وتراوە ؛هاوشانی لەنەو گەلاندا هەبێت وپێویستە هەموو نەتەوەیەک مافی چارەنوسی خۆی هەبێت)).

دەربارەی ڕۆڵی ولسنی سەرۆک کۆماری ئەمریکا کەدکتۆر عیسمەت شریف باسیکردووە،دکتۆر کەمال مەزهەر لەکتێبەکەیدا(چەند لاپەڕەیەک لەمێژووی گەلی کورد)، وتویەتی؛((لەگەڵ تەواوبوونی شەڕی یەکەمی

جیهانی، کۆمەلی گەلان (عصبة الأمم) بوو بەدروشمێکی رەخساو، بۆیە ساتێک کۆنگرەی ئاشتی لە ڕۆژی (١٨/٩/١٩١٩)دا کرایەوە، بایەخی بەکۆمەڵەی گەلان ولە ٢٥/٩دا جێبەجێکردنی پڕۆژەی (عصبة الأمم)دا بەلێژنەیەکی باڵا (ئەوەی وەکو لە پێشدا باسکراوە دکتۆر عیسمەت ناویبردووە، بەسەرۆکایەتی ولسنی سەرۆکی ئەمریکاو دەوڵەتە سەرکەوتووەکان هەریەکەیان دەیوسیت پڕۆگرامی کۆمەڵەی گەلان بەشێوەیەک داڕێژرێ کە لەهەموو سەرەکەوە لەگەڵ ئامانج وبەرژەوەندیەکانی خۆیدا بگونجێت.

ئامانجە سەرەکیەکانی کۆمەڵەی گەلان بەپێی ئەوەیی لە بەڵێنەکەی دا هاتووە، پوخت دەبنەوە لە:

1- پێکهێنانو پاراستنی ئاشتیو ئاسایشی نێودەوڵەتی.
2- کارکردن بۆ پتەو کردنی هریکاری نێوان دەوڵەتان.
3- پێنابردن بە هێزلە چارەسەری کێشەو باسو خواسە نێودەوڵەتیەکاندا.
4- ڕێزگرتنی یاسا نێودەوڵەتیەکانو ئەو پەیمانو بەڵێنانەی کە لە پەیماننامە نێودەوڵەتیەکاندا هاتووە.
5- دامەزراندنی چەند پەیوەندیەکی پتەو و دۆستانە لە نێوان دەوڵەتە جیاجیاکاندا لەسەر بنەمای یەکسانیو دادپەروەری.
6- لە بەڵێنەکەدا مادەیەك هاتبوو کە پەیوەست بوو بەشێوەی کارگێڕی داگیرگە ئەڵمانیەکانی پێشوو لەگەڵ ئەو ناوچانەی کە ملکەچی دەوڵەتی عوسمانی بوون لەچوارچێوەی ئەوەدا کە ناسراوە بەنیزامی ئنتیداب کە تیایدا هاتووە:

گەلانی وڵاتانی لەسەنراو لە ئیمپراتۆریەتی عوسمانیو ئەڵمانی پاش پێگەیشتنی سیاسیان نە گەشتنە پێیەڕەوی دەسەڵاتو سەربەخۆیی، بۆ ێکو پێویستیان بەڕاوێژو یارمەتی دەوڵەتە گەورەو پێشکەوتووەکان بوو بۆ گەیشتن بەسەربەخۆیی تەواو.

دکتۆر کەمال لەسەری ئەروا وئەڵێت؛ پەیمانی ئاشتی ئەوکارانەی خۆی پێ تەواو نەکرا چونکە فریای تەواوکردنیان نەکەوت بۆیە کۆمەڵەی گەلان لەساڵی ١٩٢٠ دادامەزرا وهەتا ساڵی ١٩٤٦ مایەوە (وەکو واتراوە کۆمەڵەی نەتەوە یەکگرتووەکان جێگای (عصبة الأمم) گرتەوە.
وە یەکێتی سۆڤیەتیش بۆیە نەبوو بەئەندام لەکۆمەڵەی گەلاندا چونکە ئەو ڕێکخراوەی بەلایەنگری ئاشتی نەدەژمارد،لەڕاستیدا زۆربەی بڕیارەکانی کۆمەڵەی گەلان بۆ خواست ومەبەستەکانی ئەو دەوڵەتە زلهێزانە بووە کە لەو کۆمەڵەسا دەسەڵاتێکی زۆریان هەبووە وەکو حکومەتی بەریتانیای ئەوڕۆژانە.

لێرەوە دەمانەوێت ئاماژە بەوە بکەین کە کۆمەڵەی گەلان ل□ ئەنجامی داوای چەندین بڕیارو ڕیکخراوو گەلدا پێکهات بۆدامەزراندنی دەستەیەکی نێودەوڵەتی کە رۆڵی سیاسی ببینێت لەرێکخستنی پەیوەندییە نێودەوڵەتیەکانو ئەو گرفتانەی دێنە ڕێی وەك پاراستنی ئاشتی جیهانی وپەنابردن بۆ جەنگ وەك پێناوێك كە ئەو گرفتو ناکۆکیانە چارەسەر بکات.

کۆمەڵەکە لەسەر جەنگێکی وێرانکەر دامەزرا، جا دەوڵەتە سەرکەوتووەکان ویستیان بەهێشتنەوەی دەسەڵاتیان بەسەر دەوڵەتانی ژێردەستیان بەداڕشتنی یاسایەکی نوێ قەرەبوی زیانەکانیان بکەنەوە کە ئەو یاسایە کۆبوونەوەی نێودەوڵەتی دانی پێدا بنێت، شیاوی باسە بیرۆکەی دامەزراندنی ڕێکخراوێی نێودەوڵەتی ل□ بەندەکانی وێڵسنەوە هات.